

Par latviskākajiem vārdiem

Latviešu valodas aģentūra apkopojusi balsojuma rezultātus par latviskākajiem vārdiem latviešu valodā. No vairāk nekā 1300 iesniegtajiem vārdiem desmit vispopulārākie bijuši tie, kas apzīmē Latvijas valsts pastāvēšanu un cilvēkus, kas tajā dzīvo: *Latvija, latvietis* vai *latviete, dzimtene, tēvzeme, brīvība*. Otra vārdu grupa saistās ar vasaras saulgriežiem kā svētkiem, ar kuriem saistīt savu identitāti: *Jānis, līgo, saule* un *ozols*. Populārākais desmitnieka vārds ir *rupjmaize*. Vai šie vārdi definē kādu īpašu atšķirību, kas raksturīga tieši Latvijai? Savās nelielajās pārdomās atsaukšos gan uz populārāko vārdu desmitnieku, gan uz citiem vairākkārt minētajiem vārdiem garajā sarakstā.

Atceroties Benedikta Andersona formulējumu par nāciju kā *iedomātu kopienu*, šajā desmit vārdu sarakstā novērojams, ka nacionālā identifikācija balstās uz domāšanas veida, kuru var dēvēt par tautoloģisku: latvisks ir tas, kas notiek Latvijā, un daudz kas no tā, kas notiek Latvijā, ir latvisks. Latvija ir īpaša ar to, ka tā ir latviešu dzimtene jeb tēvzeme, kā arī ar to, ka tā ieguvusi brīvību, respektīvi, ar to, ka tā vispār pastāv un ļauj pastāvēt mums. Savukārt vārdu grupa, kas saistās ar Jāņiem, liecina, ka latviešiem ir nozīmīgs fakts, ka notiek gadalaiku maiņa: pavasarī dienas izplešas, bet rudenī – saraujas, vasarā saules gaismas ir visvairāk, bet ziemā – vismazāk. Ar dzimteni saistītie vārdi ļauj svinēt savu piederību telpai – Latvijai kā dzīvesvietai ar raksturīgajām ainavām un ierastajām takām –, savukārt Jāņu vārdu grupa svin dzīvi nemainīgajā gadskārtu ritējumā, kurā katrs gads atkārto iepriekšējo, un arī nākotne sola ilglaicības un stabilitātes cerību.

Gan desmit vārdu izlase, gan garais iesniegto vārdu saraksts liecina, ka latviskums saistās ar dabas, folkloras un etnogrāfijas tēliem, un arī amatnieku darināti vai rūpnieciski ražoti priekšmeti, kas tajā parādās, tiek skatīti caur pagātnē balstītu kultūras prizmu – ideālajā Latvijā dominē lietas, kas ir pazīstamas no folkloras un nacionālā romantisma ideju metastāzēm. Piemēram, starp vairākkārt ieteiktiem vārdiem ir *abra, dzintars, grāmata, kokle, sakta*, taču televizora pulti, mājas atslēgas, mobilo telefonu vai debetkarti šajā sarakstā neatrast. Meklētais latviskums tādējādi atklājas drīzāk kā sapnis par *latviskumu*, kādu iedomātu ideālās pasaules ainu, kurā harmoniski un nemainīgi dzīvo latvieši, domās kavēdamies teiksmainā pagātnē.

Vienīgais pārtikas produkts, kas iekļuvis desmitniekā, ir *rupjmaize*. Tā aiz sevis atstājusi citus (*alu, biežpienu, dilles, kartupeļus, sklandrausi*), savukārt rasolu, kebabu, šašliku, suši vai picu iesniegto vārdu saraksts nepiedāvā. Būtu interesanti salīdzināt ieteiktos vārdus ar datiem par ēdieniem, ko mūsdienā Latvijas cilvēki patiešām patērē – tā varētu noskaidrot, kuru

ēdienu faktiskā popularitāte pārklājas ar simbolisko vērtību, ko tiem piešķiram. Interesanta ir vārda *ābele* parādīšanās vairāku balsotāju ieteikumos, jo atšķirībā no *rupjmaizes*, kas šķiet nozīmīgāka par kultūru, no kuras to iegūst, – rudziem –, ābolu ēšana vai citāda izmantošana latviešu kultūrā parasti netiek īpaši izcelta. Ābele ir svarīga kā latviskās lauku sētas un mātes simbols, bet tās augļiem lielas simboliskās vērtības nav.

Daži balsojuma dalībnieki ieteikuši vārdus, kas nenes lielu simbolisko slodzi, bet ir vienkārši jocīgi vai grūti izrunājami ārzemniekiem, piemēram, *pretpulksteņrādītājvirzienā* un *šaursliežu dzelzceļš*. Šis valodas aspekts ataino 21. gadsimta realitāti, kad gana daudz latviski runājošu cilvēku ilgstoši dzīvo citās valstīs, kur *latviskums* ir apzināta izvēle, kas jāuztur ar biedrību, skolu, grāmatu klubu, dziesmu un deju kolektīvu palīdzību. Šādā kontekstā latviskumu dažkārt mazāk izsaka vārdi, kas raksturo jebkuru valsti un tās piederīgos (*daba, darbs, ģimene, mamma, mīlestība, tauta, valoda, zeme*), priekšplānā izvirzot neparasti skanošus un dīvainus latviešu valodas vārdus (*allaž, āreče!, āzis* u. c.), kuri sarakstā parādās tikai vienreiz.

Un daži citi vārdi, kas parādās balsojumā tikai vienu reizi, galīgi neiederas izplatītajos mītos par latviskajiem simboliem, piemēram, „*Keita* – jo tas ir mans vārds” vai „*Porno* – jo es to skatos”. Gribētos uzsvērt, ka abi šeit minētie pamatojumi ir pilnīgi pietiekami, lai šos vārdus iekļautu latviskuma nesēju sarakstā pat tad, ja citi balsotāji tos kategoriski noraidītu kā nepietiekama garīgā brieduma vai tīšas provokācijas zīmes. Šādas negaidītas izvēles pamatīgi atsvaidzina visnotaļ konservatīvos, tautiskajā romantismā sakņotos priekšstatus par ideālo latviskumu kā mūžam aizmigušu Raiņa Saulcerīti stikla kalnā, kas tā pa īstam nekad nav dzīvojusi uz zemes virsas. Raiņa lugā gan izdodas aizmigušo princesi atmodināt, taču neviens nesteidzas viņu barot ar rupjmaizi.

Kārlis Vērdiņš,
dzejnieks